

EBÜ ŞÜCÂ' el-İSFAHÂNÎ

cut kaynaklarda her ikisinin de günümüze gelip gelmediğine dair bilgiye rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 74; Sübkî, *Tabakât*, VI, 15; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'îyye*, II, 25; *Keşfü'z-zunûn*, I, 140; II, 1625; Serkîs, *Mu'cem*, I, 318; Th. W. Juynboll, *Handleiding*, Leiden 1930, s. 374-375; Brockelmann, *GAL*, I, 492-493; *Suppl.*, I, 676-677; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, I, 199; G. C. Anawati, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1955 et 1956", *MIDEO*, III (1956), s. 275; "Ebû Şucâ", *IA*, IV, 52; J. Schacht, "Abû Shudjâ", *EI*² (İng.), I, 150-151; H. Halm, "Abû Şoĵâ' Eşfahânî", *Elr.*, I, 385.

MUHSİN KOÇAK

EBÜ ŞÜCÂ' er-RÜZRÂVERÎ

(bk. RÜZRÂVERÎ).

EBÜ TAĞLİB

(bk. GAZANFER).

EBÜ TÂHİR-i HÂTÜNÎ

(أبو طاهر خاتوني)

Büyük Selçuklular döneminde yaşayan İran asıllı şair ve devlet adamı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Melikşah'ın oğlu Gıyâseddin Muhammed Tapar'ın (1105-1117) hizmetine girdi. Sultanın hanımı Gevher Hatun'un muhasebecisi (müstevfî) olduğu için kendisine Hâtûnî nisbesi verildi. Kemâleddin ve Muvaffakuddeve lakaplarıyla da anılan Ebû Tâhîr'in, İran'ın Sâve şehrinde bir kütüphanesi bulunduğu hareketle (Kazvînî, s. 259) Sâveli olduğu da ileri sürülmüştür.

Sultan Gıyâseddin Muhammed, veziri ve diğer memurları arasında bir değişiklik yaptığında Ebû Tâhîr yeni gelen meslektaşlarıyla geçinemeyip onları hicvettiğinden Cürçân'a sürüldü (504/1110). Burada da hicivlerini devam ettirdiği için geri çağırıldı. Hicvettiği kişilerden biri olan müstevfî Muhtassû'l-Mülk, devletin parasını usulsüz harcadığını ve zimmetine para geçirdiğini ileri sürerek onu hapsedip mallarına el koyduysa da bir süre sonra serbest bırakıldı. Ebû Tâhîr-i Hâtûnî'nin vefat tarihi belli değildir. Ancak çeşitli kaynaklardaki kayıtlardan 529-532 (1134-1137) yılları arasında öldüğü anlaşılmaktadır.

Eserleri. Ebû Tâhîr-i Hâtûnî'nin divanı günümüze kadar gelmemiştir. Bugün

mevcut şiirleri Esedî-i Tûsî'nin *Luġat-i Fûrs*'ünde, Şems-i Kays'ın *el-Mu'cem fî me'âyri eş'âri'l-'Acem*'inde, Hamdullah Müstevfî'nin *Nüzhetü'l-kulûb*'unda ve Rîzâ Kulî Han'ın *Mecma'u'l-fuşaĥâ*' adlı eserinde nakledilen beyit ve şiir parçalarından ibarettir. Devletşah ona bir *Târîh-i Âl-i Selçûk* atfederse de şimdiye kadar böyle bir esere rastlanmamıştır. Nizâmî-i Arûzî'nin *Çehâr Maĥâle* adlı eserinin ikinci bölümüne benzeyen, yani hem şairleri hem de onlarla ilgili fıkraları nakleden *Menâkıbü's-su'arâ*' ile Melikşah'ın av partilerini anlatan *Şikârnâme* adlı eserleri de günümüze ulaşmamıştır. Bugün elde bulunan *Tenzîrû'l-vezîri'z-zîri'l-ĥinzîr* adlı tek eseri, Vezir Nasrû'l-Mülk'ü yeren şiirlerini içine alan Arapça küçük bir risâledir. Eserin on bir sayfası Tahran Meclis Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 633).

BİBLİYOGRAFYA :

Esedî-i Tûsî, *Luġat-ı Fûrs*, Tahran 1336 ĥş., s. 47-48; Râvendî, *Râhatü's-sudûr*, s. 131; Avfî, *Lübâb* (nşr. Saîd Nefîsî), Tahran 1335, s. VI-VII, XIV-XV, 583, 585, 619, 626; Şems-i Kays, *el-Mu'cem fî me'âyri eş'âri'l-'Acem* (nşr. Müderris Rezavî), Tahran 1335 ĥş., s. 91-92, 215; Kazvînî, *Âşârü'l-bilâd*, Leiden 1849, s. 259; Devletşah, *Tezkire*, s. 29, 58, 64, 76; *Kâmûsü'l-a'lâm*, I, 731; Bedüzzaman Firûzanfer, *Sûĥan ü Sûĥanverân*, Tahran 1308/1929, II, 163-165; *Ferheng-i Fârsî*, V, 472; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I, 87-88; Dihhudâ, *Luġatnâme*, II, 556-557; Dj. Khaleghi-Motlagh, "Abû Tâher Kâtûnî", *Elr.*, I, 387.

MÜRSEL ÖZTÜRK

EBÜ TÂHİR es-SİLEFÎ

(bk. SİLEFÎ).

EBÜ TALHA el-ENSÂRÎ

(أبو طلحة الأنصاري)

Ebû Talha Zeyd b. Sehl
b. el-Esved el-Ensârî
(ö. 34/654-55)

Sahâbî.

Câhiliye devrinde Medine'de doğdu. Hazrec kabilesinin Neccâroğulları soyundan geldiği için Hazrecî ve Neccârî nisbeleriyle anılır. Enes b. Mâlik'in üvey babasıdır. Müslüman olmasına Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym sebep oldu. Kocası Mâlik'in hicretten önce ölümü üzerine Ebû Talha ona evlenme teklif etti. Ümmü Süleym, müslüman olmamasının bu evliliğe engel teşkil ettiğini, İslâmiyet'i kabul ettiği takdirde mehir almaksızın kendisiyle evlenebileceğini söy-

ledi. Bunun üzerine Ebû Talha müslüman oldu ve Ümmü Süleym ile evlendi. Bu evlilikten Abdullah ile Ebû Umeyr adlı çocukları dünyaya geldi. Ebû Talha nübüvvetin 12. yılında (621) yapılan Birinci Akabe Biatı'nda kabilesini temsil etti. Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince onunla muhacirlerden Ebû Ubeyde b. Cerrâh arasında kardeşlik bağı (muâhât*) kurdu.

Ebû Talha Bedir Gazvesi'ne katıldı. Uhud Gazvesi'nde deriden kalkanı ile vücudunu Hz. Peygamber'e siper etti ve düşman kuvvetlerinin üzerine ok yağdırdı. Onun okçuluğunu takdir eden Resûl-i Ekrem, oradan terkeşi dolu geçen mücahidlere oklarını Ebû Talha'nın önüne boşaltmalarını emretmişti. Hz. Peygamber, onun attığı okların isabet ettiği hedefi görmek için her ayağa kalktığında Ebû Talha, "Yâ Resûlallah, ne olur kendini gösterme! Bir uğursuz düşman okunun sana isabet etmesinden korkarım. İşte göğsüm senin göğsüne siperdir" diye yalvarıyordu (Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 18).

Daha sonra yapılan gazvelerin hepsinde bulunan Ebû Talha Huneyn Gazvesi'nde yirmi müşrik öldürdü. Medine'de aynı zamanda kabir kazma işiyle tanındığından Hz. Peygamber'in kabrini de o kazdı. Hz. Ömer kendinden sonraki halifeyi seçmekle görevlendirdiği şü-râ mensuplarının, işlerini bitirinceye kadar kimse tarafından rahatsız edilme-
mesi görevini ona verdi. Hz. Peygamber'in vefatından sonraki tarihlerde Dimaşk'a gidip orada yaşadığı ileri sürülmektedir.

Ebû Talha çoğunluğun kanaatine göre 34 (654-55) yılında vefat etti. 32 (652) yılında, hatta Hz. Peygamber'den sonra kırk yıl daha yaşayıp 51'de (671) öldüğünü kabul edenler de vardır. Enes b. Mâlik'ten gelen rivayete göre Tevbe süresini okurken 41. âyete gelince, "Rabbimiz bizi ihtiyar da olsak genç de olsak savaşa gitmeye çağırıyor" diyerek o günlerde Rumlar'a karşı yapılan bir deniz seferine katılmışsa da karaya çıkmadan gemide vefat etmiş, etrafta kara görülmediği için yedi gün süreyle defnedilmemiş, ancak cesedinde herhangi bir bozulma meydana gelmemiştir. Diğer taraftan onun Medine'de vefat ettiği ve cenaze namazını Hz. Osman'ın kıldırıldığı söylendiği gibi Dimaşk'ta öldüğü de ileri sürülmüştür.

Ebû Talha ashop arasında cesareti, yiğitliği ve bilhassa gür sesiyle tanınır-

di. Bu sebeple Resûlullah, "Ebû Talha'nın asker içinde sesi bir grup insandan daha iyidir" demiştir (*Müsned*, III, 261). "100 kişiden, hatta 1000 kişiden daha iyidir" dediği de rivayet edilmektedir (Hâkim, III, 352). Hz. Peygamber Ebû Talha'yı çok sever, kendi annesinin Medinelî olması sebebiyle ona dayı diye iltifat ederdi (Hâkim, III, 351). Zaman zaman onun evine gider, Ümmü Süleym'in hazırladığı yemeği yer ve orada öğle uykusuna yatar. Bir gün Ebû Talha Enes'i göndererek Hz. Peygamber'i yemeğe davet etmişti. Ehl-i Sufte ile mescidde oturan Resûlullah, Enes daha birşey söylemeden yemeğe davet edildiğini anlamış ve yanındaki yetmiş (veya seksen) sahâbîyi alarak davete gitmişti. Bunun üzerine Ebû Talha telaşlanmış, fakat Ümmü Süleym Resûlullah varken telâşlanmanın yersiz olduğunu söyleyerek onu teskin etmişti. Resûl-i Ekrem yemeğin bereketlenmesi için dua ettikten sonra sahâbîleri onar kişilik gruplar halinde sofraya oturmuş, hepsi de karnını doyummuştu (Buhârî, "Menâkıb", 25). Hz. Peygamber hac görevini ifa ettiği sırada tıraş olmuş, başının sağ tarafından kesilen saçları halka birer ikişer dağıtıran sol tarafından kesilenleri Ebû Talha'ya vermiş, karısı Ümmü Süleym de bu saçların bir kısmını saklamıştı.

Medinelî müslümanlar arasında en çok hurma bahçesine sahip olan Ebû Talha, Mescid-i Nebevî'nin karşısında bulunan ve içindeki tatlı suyu Hz. Peygamber tarafından beğenilen Beyruhâ adlı bahçesini çok severdi. "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça en üstün sevabı kazanamazsınız" (Âl-i İmrân 3/92) meâlindeki âyet nâzîl olunca Hz. Peygamber'in yanına giderek bu bahçeyi Allah rızası için dilediği şekilde kullanmasını istedi. Onun bu davranışını takdir eden Resûl-i Ekrem'in bahçeyi akrabalarına vermesinin daha uygun olacağını söylemesi üzerine de onu Übey b. Kâ'b ve Hasân b. Sâbit gibi amcazadelere ve yakın akrabalarına başısladı (Buhârî, "Vekâle", 15, "Veşâyâ", 10).

Ebû Talha'dan rivayet edilen hadislerin sayısı bazı kaynaklarda 92, bazılarında yirmi küsur olarak verilmekte, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yirmi beş rivayet yer almaktadır. Bunlardan üçü *Şahîh-i Buhârî*'de, üçü de *Şahîh-i Müslim*'dedir. Kendisinden üvey oğlu Enes b. Mâlik ile Abdullah b. Abbâs, Zeyd b. Hâlid ve oğlu Ebû İshak Abdullah ve daha başkaları rivayette bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 91; *Müsned*, III, 261; IV, 28-30; Buhârî, "Menâkıb", 25, "Menâkıbü'l-enşâr", 18, "Vekâle", 15, "Veşâyâ", 10; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 351-354; Vâkûdî, *el-Megâzî*, I, 163, 242-243, 264-265, 296; II, 721; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 504-507; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 381; Ebû Zûr'a ed-Dimaşkî, *Târîh* (nşr. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kücânî), Dimaşk 1980, I, 476, 562; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 619; III, 124, 181, 213; IV, 192, 229, 230-231, 308; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 564; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 347; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 549-551; IV, 113-115; Hatib, *el-Esmâ'ü'l-mübheme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid), Kahire 1405/1984, s. 398-400, 436, 437; İbn Beşkûvâl, *Gavâmîzü'l-esmâ'ü'l-mübheme* (nşr. İzzeddin Ali — Muhammed Kemâleddin), Beyrut 1407/1987, I, 154-155; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şâfi'e*, I, 477-480; İbnü'l-Esir, *Üs-dü'l-gâbe*, II, 289-290; VI, 181-182; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 75-77; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 27-34; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 11-40*, s. 425-428; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 566-567; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 414-415; Hazrecî, *Hulâşatü Tezhib*, s. 128; Şevkânî, *Derrü's-şâhabe fi menâkıbi'l-karâbeti ve's-şâhabe* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), Dimaşk 1404/1984, s. 394-395, 525-526, 642; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, VI, 6-12.

M. YAŞAR KANDEMİR

EBÜ TÂLİB

(أبو طالب)

Ebû Tâlib Abdümenâf b. Abdümtalib
b. Hâşim el-Kureşî el-Hâşimî
(ö. 619 m.)

Hız. Peygamber'in amcası.

535 yılında doğdu. Annesi Fâtıma bint Amr b. Âiz el-Mahzûmiye'dir. Hz. Peygamber'in babası Abdullah ile amcası Zübeyr'in öz kardeşidir.

Babası Abdümtalib ölümünden önce, sekiz yaşında olan torunu Muhammed'in bakımını ve himayesini kendisine vasiyet etmişti. Kâbe hizmetlerinden olan hacılara su ve yiyecek temini vazifeleri babasından miras kalmışsa da malî durumu bozulduğu ve fakir düştüğü için bu görevleri Abbas b. Abdümtalib'e devretmişti. Hâşimoğulları'nın reisiği ise ölümüne kadar uhdesinde kaldı. Nitekim Mekke'de onun oturduğu mahalleye Şi'bü Ebî Tâlib denirdi. Ebû Tâlib Kureys içinde önde gelen, sözü dinlenen, saygı duyulan bir kimse olup himayesini üstlendiği yeğeni Muhammed'in üzerine titrer, onu çok sever, uğurlu olduğuna inanır ve iyi yetişmesi için elinden geleni yapardı (İbn Sa'd, I, 119-120). Hatta seyahatlerinde bile yanından ayırmazdı. Nitekim onu himayesine aldığı ilk yıllarda bir kafil ile birlikte ticaret amacıyla Suriye'ye gitmeye karar verdiği zaman henüz on iki yaşlarında olan (İbn

Sa'd, I, 153) yeğenini de ısrarlı talebi üzerine yanına almıştı. Kaynakların ittifakla verdikleri bilgilere göre, ticaret kervanı Suriye topraklarındaki Busrâ'da konaklayınca rahip Bahîrâ Ebû Tâlib'e, yeğeninin gönderileceği İncil'de vaad edilen peygamber olduğunu, çocuğu iyi koruması gerektiğini söylemiş, bunun üzerine Ebû Tâlib Şam'a gitmekten vazgeçip süratle Mekke'ye dönmüştü (bk. BAHİRÂ).

Bi'setten sonra Ebû Tâlib, yeğeni Muhammed ile kendi oğlu Ali'nin gizlice namaz kıldıklarını öğrenince, atalarının dinini bırakamayacağını söylemekle beraber yeğenini ömrünün sonuna kadar savunup koruyacağını belirtmişti. Nitekim Hz. Peygamber Mekkeliler'i açıkça İslâm dinine çağırmaya başladığı ve putları terk etmelerini istediği zaman ona muhalefet eden ve Muhammed'i kendilerine teslim etmesini isteyen müşriklere karşı durmuş, Hz. Peygamber'i onlara kesinlikle teslim etmeyeceğini söylemişti. Hatta Kureys müşrikleri Resûl-i Ekrem'e ve müslümanlara düşmanlıklarını arttırdıca Hâşim ve Muttalib oğullarını yardıma çağırmış, kardeşi Ebû Leheb dışındaki yakınları, kendilerine karşı girişilen boykot hareketine rağmen Ebû Tâlib mahallesinde onun etrafında toplanmışlar ve orada uzun bir süre sıkıntı içinde yaşamak zorunda kalmışlardı. Hz. Peygamber'i ve müslümanları himaye konusunda son derece cesur davranan Ebû Tâlib, Resûl-i Ekrem'in İslâmiyet'i kabul etmesi yolundaki ısrarlı tekliflerini hep cevapsız bırakmıştı. Hatta ölümünden önce, Hz. Peygamber hiç değilse son nefesinde kelime-i şehâdet getirerek şefaata nâil olmasını rica etmişti. Ebû Tâlib ise müşriklerin, ölüm korkusundan dolayı müslüman olduğunu ileri sürerek kendisiyle alay edebileceklerini söyleyerek onlara karşı küçük düşmek istemediğini belirtmiş ve Resûl-i Ekrem'in teklifine olumlu cevap vermemişti.

Ebû Tâlib'in müslüman veya müşrik olarak öldüğü hususu tartışmalıdır. Anlaşıldığına göre yeğenini en zor şartlarda savunmasına rağmen Arap kabile reislerinin gururları ve atalarının yoluna bağlı olma zaafı yüzünden İslâmiyet'i kabul ettiğini açıkça söyleme cesaretini gösterememiştir. Muhtelif hadis ve tefsir kaynakları, "Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, bilakis Allah dilediğine hidayet verir" (el-Kasas 28/56) meâlindeki âyetle, "Ne Peygamber'in ne de müminlerin akrabaları bile olsa müşrikler için af dilemeleri uygun olmaz" (et-Tevbe 9/113) meâlindeki âyetin bu hadise